

valne predanosti Marije Klobčar kompleksnosti kamniškega območja in je pomemben prispevek k razumevanju pomena socialnih razmerij za družbena dogajanja, obenem pa prinaša inovativen vidik obravnave ljudske pesemske ustvarjalnosti, s posebnim poudarkom na zabavljicah, kot sredstva za razkrivanje socialnih odnosov. Čeprav je povezava petja in socialne razslojenosti, ki je bila eno od izhodiščnih vprašanj, zelo mnogoplastna – ljudje svoje revščine niso želeli poudarjati še s petjem, obenem pa so revni položaj bogatih velikokrat posploševali in

ponekod kot najmočnejšo družbeno nasprotnico razumevali Cerkev – pa je razkrila pomemben vzrok za družbeni konflikt med drugo svetovno vojno. Monografija pa odgovarja tudi na dilemo sodobne folkloristike, ali je uprizoritveni kontekst mogoče opazovati tudi v preteklosti: avtorica na vprašanje odgovarja pritrdilno, saj se je kontekst izražal v spominu sogovornikov, mogoče pa ga je bilo ugotavljati tudi iz arhivskih zapisov in objav. S stališča kontekstualne folkloristike je tako po njenem mnenju mogoče in nujno raziskovati tudi preteklost. Poleg tega je

monografija posebnega pomena za širše kamniško območje, saj v poglavjih, slikovito naslovljenih z navedki iz zapisov zbiralcev, pesmi in izjav sogovornikov, predstavlja obsežno pisno in slikovno gradivo tega območja, poleg tega pa z analizo šeg (predvsem svatbene šege mostu) in socialnih odnosov potrjuje domnevi o priselitvi prebivalstva Tuhinjske doline z območja onkraj Mure. Avtorica tako zgodbo nekega prostora uspešno prepleta s širšimi vprašanji kontekstualne folkloristike ter njene vpetosti v kulturne in socialne odnose.

BOJAN BASKAR: Nacionalna identiteta kot imperialna zapuščina: Uvod v slovensko etnomitologijo.

Znanstvena založba Filozofske fakultete (Razprave FF), Ljubljana 2015, 139 str.

Znanstvena monografija Bojana Baskarja je rezultat dolgoletnih primerjalnih etnografskih in historično-anthropoloških raziskovanj imperijev in njihovih zapuščin na območju Sredozemlja in Evrope. Knjiga vsebuje 139 strani in poleg predgovora, kjer avtor pojasni razloge in raziskovalne poti k

obravnavi predstavljenih problematik, prinaša še pet poglavij, povzetek v slovenskem in angleškem jeziku ter seznam virov in literature (12 strani). Osrednja teza knjige je, da sta gradnja imperija in nacije dva aspekta istega fenomena in ne ločena ter nasprotujoča si procesa. Knjiga zagovarja »eksternalistično« teorijo oblikovanja nacionalne identitete, ki slednje ne razumeva kot inherentne, notranje samonikle rasti, pač pa jo koncipira kot rezultat interakcij v širših okvirih imperijev. V prvem poglavju z naslovom 'Imperij in nacija' Baskar pojasni vznik obnovljenega zanimanja za proučevanje imperijev v družbenih znanostih v zadnjem desetletju 20. stoletja. Medtem ko je del akademskega sveta koncipiral imperije kot preseženo obdobje zgodovinskega razvoja, ki naj bi ga nadomestila doba nacionalnih držav, so nekateri raziskovalci ponovno odkrili imperije in svoja raziskovanja organizirali v okviru posebnega transdisciplinarnega polja, znanega kot *imperial studies*, imperiologija ali *im-*

perial turn. V nadaljevanju so pregledno podane definicije polisemičnega pojma *imperium*. Po ožjih definicijah pojma in pregledu semantičnih plasti ter konceptualnih Pagdenovih premislekov pojma imperija (kot oblasti, univerzalnega prostora in političnega sistema) se Baskar pozorno posveti razširitvam koncepta. Očrta koncept po Fanny Madelaine, ki doda trem plastem še dimenzijo reda in bio-oblasti ter imperij opredeli kot multiteritorialen, ekstrateritorialen, družbeno-prostorsko neenoten, hibriden. Nato nadaljuje s pregledom širših in prožnejših definicij imperija, ki zajemajo formalno in neformalno dominacijo ali razlikujejo med teritorialnimi in neteritorialnimi imperiji (na primer trgovskimi), z njihovimi specifičnimi kolonialističnimi in imperialističnimi praksami. Ob definicijah, ki bi lahko prinesle terminološko zmedo, Baskar nazorno pojasni rabe opisanih konceptov na primerih Balkana in avstro-ogrškega imperija. Za Balkan in vpliv na njem so tekmovala zahodnoevropske

* Alenka Janko Spreizer, doc. dr., višja znanstvena sodelavka, Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije, Inštitut za medkulturne študije, Titov trg 5, 6000 Koper; alenka.janko.spreizer@ths.upr.si.

sile, ki so ravnale imperialistično, saj naj bi Balkan ne bil kolonija, pač pa kvečjemu polkolonija (zaradi kulturne, ekonomske, politične odvisnosti od zahodnoevropskih držav). Edina prava kolonija na Balkanu je bila zaradi specifičnega konteksta prisvojitve Bosna in Hercegovina, ki je z aneksijo postala del avstro-ogrškega imperija. Ob razliki med imperialismom in kolonializmom omenjeno poglavje pojasni še pojem notranjega kolonializma, ki ga je različno opredeljevala teorija odvisnosti, s pridom pa so ga uporabljali ideologi regionalizma. Ob imperiju Baskar izpostavi še izraz cesarstvo, ki je v slovenski rabi bolj ustaljen in favoriziran. Izraz ni prevod tujke niti njen ekvivalent, saj je njegov pomen ožji ter predstavlja etimološko oviro. Iz tega razloga je mogoče koncipirati imperij kot nacionalno državo, republiko, večnacionalno federacijo. V nadaljevanju predstavi pojmovanja, da naj bi bili imperiji umetne politične tvorbe, ki so (zmotno) obsojene na propad: imperij naj bi kot politična tvorba imel performativno moč, ki to tvorbo spodjeda in ogroža. Vir idej o pojmovanju imperija kot o nečem, kar je proti naravi in je potemtakem obsojeno na propad, najde v Herderju, očetu etničnega nacionalizma in utemeljitelju nacionalnega romantizma, ki velja hkrati za utemeljitelja etnološke tradicije antropologije. Postavi, da je nacionalno in imperialno državo bolj smiselno gledati kot obliki, ki sta reverzibilni: lahko se spreminjata ena v drugo in to v obe smeri; transformativni proces potemtakem ni ireverzibilen in doba imperijev ne more biti končana. Nacionalna država in imperij sta lahko do neke mere različni zadevi, lahko pa sta tudi dva aspekta istega pojava. Državne tvorbe, ki nima legitimnosti v očeh državljanov oziroma podložnikov, ni mogoče poimenovati z nacijo ali imperijem. Imperiji ali države so subjektivni konstrukti in niso stvar objektivne danosti; ključna razlika med enim in drugim je torej v opazovalčevem pogledu. Prvo poglavje je sklenjeno s konceptualiziranjem imperiologije: to polje vednosti

se ne ukvarja z apologijo ali nostalgijo za imperiji, pač pa si prizadeva preseči metodološki nacionalizem in uveljavlja pristop, da nacija ni prvotna in naravna, imperij pa drugotna in umetno sestavljena tvorba. Imperiologija si prizadeva preseči nacionalistično teleologijo, po naziranju katere naj bi bila nacija končni smoter celotnega družbenozgodovinskega razvoja.

Nato sledijo poglavja, v katerih Baskar analizira tri primere obravnave nacionalne identitete, ki se navezujejo na habsburški imperij in njegovo zapuščino. Tako v drugem poglavju 'Slovenci in islam' analizira slovenski orientalizem oziroma orientalistični diskurz, ki je prisoten v slovenskem nacionalnem prostoru od osamosvojitve naprej, in se razplamteva še zlasti po 11. septembru, pa tudi ob drugih priložnostih. Po pregledni opredelitvi Saidovega orientalizma izpostavi, da gre za primer orientalizma, ki se kaže tudi kot retrogradni proces jezikovnega arhaiziranja islama in Vzhoda, s ponovno rabo izrazov, kot so mohamedanstvo, mohamedanci, Jutrovo, Orient ali Carigrad, islam pa se postavlja kot brezčasen in nespremenljiv sistem. Skozi kritiko teologocentrične težnje v mišljenju, ki razlaga praktično vse pojave v islamskih družbah z islamsko religiozno pripadnostjo (taka razlaga je v družboslovju sporna), nazorno pokaže, da gre orientalizme dejansko razumeti kot vidik protiarabskega razizma. Sistematično in koncizno poda Gingrichov koncept obmejnega orientalizma, ki je bil razvit v vzhodni Avstriji in sosednih pokrajinah, ki so imele izkušnje z osmanskim osvajalcem. Obmejni orientalizem je tip lokalnega orientalizma, ki je razširjen v ljudski in elitni kulturni, kaže pa se z domala povsod prisotnimi podobami in diskurzi o »Turku«, ki so vtikane v kolektivni spomin; prikazuje »orientalskega Drugega« kot grožnjo, ki »nas« bo uničila, njegova podoba pa se sčasoma spreminja; vsebuje antemuralne mite naroda, ki portretirajo narode kot »branike krščanstva«, svojo viktimizacijo pa kombinirajo s supremacijo.

Izhajajoč iz Gingrichovega koncepta obmejnega orientalizma Baskar naredi poglobljeno analizo različnih primerov naracij o nasilnih plenilcih Turkih, ki so jih v starejšem zgodovinoписju in literaturi pogosto predstavljali kot narodotvorne narative in ki so postali jedro nacionalne identitete. Po opozorilu, da je potrebno vpeljati ločnico med tematiko turških vpadov v zgodovinoписju in med leposlovnim narativom, ki manipulira z emocijami in jih razpihuje, nazorno predstavi primere iz starejšega zgodovinoписja in novjših medijskih diskurzov ob izgradnji džamije iz leta 2002. Prepričljivo dokaže, da gre v teh primerih za slovenski orientalizem, ki se manifestira kot posebni tip obmejnega orientalizma, pri katerem lahko prepoznamo tudi antemuralni mit, do današnjih dni reproduciran v nacionalističnem diskurzu različnih političnih akterjev.

Tretje poglavje 'Potovanja v imperialnem stilu' obravnava posebni aspekt družbenih rab Orienta in orientalizme kot kulturne prakse. Posveča se obravnavi orientalističnega diskurza, ki generira orientalistične podobe, prakse in predstave, v povezavi z imperialistično močjo. Preko vpeljave pojma imperialni stil Baskar obravnava potovalni stil Antona Aškerca, ki je potoval prek osmanske (v Istanbul in v Plovdiv v Bolgariji) meje v carsko Rusijo. Potoval je čez meje širše domovine Avstro-Ogrske, v času, ko se je začelo obdobje množičnega turizma in ko je že bila zgrajena železnica kot nova transportna infrastruktura. Poglavje analizira Aškerčeve potopise in njegov potovalni stil kot posebni imperialni stil. Odlično pokaže na preklapljanje med dvema oriental(istič)nima stiloma, med ruskim in avstrijskim, in na občasno in situacijsko zavračanje svojega imperija iz nacionalističnih vzgibov ali na identifikacije z njim ob različnih kontekstih (na primer v primerih zunajbalkanske vzvišenosti nad Balkanom). Sijajno osvetli identifikacije s tujim imperijem (na primer ob etnični identifikaciji in »vseslovanski vzajemnosti«) in dinamiko preklaplja-

nja v ruski orientalizem, ko na primer Rusija predstavlja ekvivalent moderni Evropi, Azija pa je predstavljena kot zunajzgodovinska.

Četrto poglavje 'Ko habsburški mit postane sodobni slovenski mit' najprej izpostavi zablodo modernistične teorije, po kateri naj bi miti izginili iz sodobnosti. Izhajajoč iz sodobne etnologije, ki se ukvarja z nacionalnimi mitologijami kot sestavinami mitologizacije modernosti, se Baskar loti deskriptivno-analitične obravnave sodobnih rab mita o Martinu Krpanu, pri čemer upošteva preučevanja dialektike nacionalnih gibanj in multinacionalnih imperijev v perspektivi imperialnih zapuščin. Koncizna analiza ponudi dva načina branja. Historično branje socialnih in ekonomskih zgodovinarjev, pravnih etnologov in geografov si prizadeva za identifikacijo konteksta povesti: postavlja jo v solno tovarništvo in tihotapstvo v slovenskih deželah. Revolucionarno in/ali nacionalistično branje pa ponuja interpretacijo, po kateri je Martin Krpan simbol oziroma utelešenje slovenskega naroda. Po prikazu sodobnejših rab krpanskih prispodob, ki so *dobre za misliti*, s katerimi ljudje poskušajo interpretirati sodobne politične dogodke s pomočjo Krpana od slovenske neodvisnosti od 1991 naprej in ob vstopu v EU, nam avtor pokaže v slovenski literarni vedi neznan *remake* krpanske zgodbe, novo varianto krpanskega mita, ki jo je našel pri italijanskemu tržaškemu piscu Cergolyju Seriniju. Baskar tako oblikuje tezo, da je mit o Martinu Krpanu s svojimi elaboracijami pomemben za elaboracijo nacionalne identitete,

vendar ga je poleg tega nujno brati v nadnacionalnem imperialnem okviru. Za razliko od literarnih ved, ki Levstikovo povest o Martinu Krpanu postulirajo kot umetno povest in avtonomno umetniško delo, Baskar pokaže doslej spregledana mesta mita in tako verodostojno pokaže, da gre prej za varianto habsburškega mita, po katerem velja Krpan za lojalnega habsburškega podložnika.

Peto poglavje 'Imperialna zapuščina, Slovenci in antropologija' zaključuje knjigo s teoretsko diskusijo o imperialnem stilu in imperialni zapuščini. Baskar izpostavi, da zgornji primeri razkrijejo, kako so *sacra* nacionalizma bolj uvožena kot samonikla in bolj eksogena kot endogena. Tudi s pomočjo primerjalnih študij o zgodnejših kulturnih nacionalizmih je bilo pokazano, da so nacionalizmi po bistvu internacionalni. Nacije so namreč primerljive v tem, da se umišljajo kot odraz intencionalnega nacionalnega duha, da so postopki in procesi prebujanja nacionalnega podobni in da so rezultat praks izposojanja med različnimi »narodnimi buditelji«. Abstraktno internacionalnost je mogoče konkretizirati v imperijih. V nadaljevanju se posveti konceptualni razjasnitvi pojmov zapuščina in dediščina: četudi sta oba pojma v slovenskem jeziku sprejemljiva, pa se je priporočljivo izogniti izrazu dediščina imperija iz razloga, da bi lahko šlo za nesporazum ob pojmu, ki bi predlagal, da je imperialna dediščina posebni vidik kulturne dediščine. Elemente imperialne zapuščine je mogoče kontekstualizirati kot kulturno dediščino. Prek razprave o konceptu

imperialne zapuščine in imperialnega stila predlaga, da je primerneje razlikovati med zapuščino kor persistenco in med družbenimi in političnimi rabami zapuščine, ob tem pa opozori, da je dvom v vztrajanje zapuščin v antropologiji precej razširjen. V nadaljevanju vpelje koncept stila (po Alfredu Kroeberju, Jamesu Fergusonu in Veri Stein Erlich), ki ga gre razumeti kot performativno kompetenco, ponotranjeno zmožnost, ki je pridobljena s časom, v kateri persistira preteklost. Nato poglavje konceptualizira tudi pojem imperialnega stila in imperialne zapuščine. Imperialni stil v antropološkem pomenu ni razumljen elitistično, pač pa je postavljen kot sistem oblik, ki je potencialno skupen vsem družbenim razredom in skupinam ter tako predstavlja antropologom možnost, da se upremo vsemočnejšemu etnicističnemu nagnjenju antropologije.

Eruditsko razpravo o imperijih in njihovih zapuščinah toplo priporočam vsem antropologom, ki delamo na območjih večetničnih in multikulturnih regij in ki nas obdaja nelagodje ob metodološkem nacionalizmu. Prav tako je primerna za raziskovalce kulturne dediščine, saj ponuja številne učinkovitejše konceptualne nastavke za premislek o kulturnih fenomenih, ki bi jih bilo primerneje interpretirati kot imperialno zapuščino, kakor pa pojasnjevati specifične kulturne prakse, ki si jih lahko različni akterji izposojajo ali prilagajajo, kot primer posameznih etničnih ali nacionalnih praks. Ob koncu lahko še dodamo, da bi pozorno branje lahko prispevalo k ustreznejši zastavljenim literarnozgodovinskim študijem mitov.